

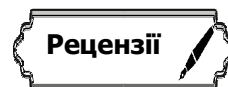
Галина ГРИМАШЕВИЧ

**ЛЕКСИКОГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ
ГОВІРОК ЦЕНТРАЛЬНОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ**

- (Сагаровський А. А. Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Випуск 1. А – Об'ясня'ться. / А. А. Сагаровський. – ОВВ НМЦ ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 296 с.; Сагаровський А. А. Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Випуск 2. Оварійка – Ящура'чий. / А. А. Сагаровський. – ОВВ НМЦ ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 312 с.)*

Ідею створення словника центральнослобожанських говірок А. А. Сагаровський виношував уже кілька десятиріч, про що свідчать його наукові праці, зокрема статті «Спроба Діалектного словника Харківщини» (1999), «Перспективи створення Діалектного словника Харківщини» (2000), «Лексика Центральної Слобожанщини (Харківщини) як об'єкт словництва» (2001), «Фрагмент діалектного словника Харківщини» (2001), «Із досвіду укладання Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)» (2003), «Діалектний словник індивідуума (фрагмент)» (2005), «Із практики компонування Діалектного словника Харківщини» (2005), «Діалектний словник Слобожанщини: проблеми фонетичної коректності» (2008), «Антропогностеми у «Діалектному словнику Центральної Слобожанщини (Харківщини)» (2009), «Методологія й методика укладання ідіодіалектного словника» (2009) та ін. Крім того, діалектолог підготував в електронному вигляді тритомний «Діалектний словник Центральної Слобожанщини (Харківщини)» (I том – 2006 р., II том – 2007 р., III том – 2009 р.) загальним обсягом 910 сторінок.

У вступній статті до рецензованого видання А. А. Сагаровський зазначає, що основу Словника становитимуть говіркові матеріали, зібрані викладачами та студентами філологічного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна в населених пунктах області впродовж останніх 35-40 років (поки що 350 сіл) (с. 6). Для збирання діалектного матеріалу послуговувалися Програмою для збирання матеріалів до Діалектологічного атласу української мови (1949), Програмою для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови Й. Дзензелівського (1987), Вопросником Общеславянського лингвистического атласа (1965), різноманітними галузевими питальниками. Очевидно, для простеження динаміки лексики східнослобожанських говірок до матеріалів рецензованого словника увійшли говіркові утворення зі Словника мови творів Г. Квітки-Основ'яненка

та Словаря української мови Б. Грінченка в автентичній редакції.

Зважаючи на досягнення української діалектної лексикографії останніх десятиріч, зокрема словники Г. Аркушина, В. Чабаненка, А. А. Сагаровський до реєстру словника вводить: 1) локальні лексеми, відсутні в літературній мові; 2) слова з іншими, ніж у літературній мові, значеннями, тобто семантичні діалектизми; 3) словесні елементи «дитячого мовлення»; 4) форми з виразними специфічними фонетичними особливостями, тобто фонетичні діалектизми центральнослобожанських говірок; 5) діалектизми зі словотвірними відмінностями, тобто словотвірні діалектизми; 6) утворення з особливостями в граматичних значеннях, тобто граматичні діалектизми (с. 6-7).

Водночас автор зазначає, що не вводить до словника форми, які відрізняються від літературномовних можливим помірним «аканням», частковою глухістю дзвінкх приголосних; через технічну складність позначування і загальновідомість явищ не відтворено «взаємонаближення» ненаголошених [e] й [и], слабкого «укання», препалатальності, альвеолярності (заальвеолярності [л]), асимілятивної м'якості приголосних тощо (с. 7). На нашу думку, в прикінцевому варіанті словника варто внести вказані та інші знаки для того, щоб матеріали лексикографічного видання могли стати в нагоді не лише лексикологам і грамати́стам, а й фонетистам для дослідження стану фонетичної системи центральнослобожанських говірок ХХ – початку ХХІ ст.

Зважаючи на те, що нашій увазі представлено лише матеріали, а не словник, як зауважує автор на с. 9, із міркувань економії не представлено алфавітний і цифровий покажчики назв обстежених населених пунктів, тимчасово відмовилися від немалої кількості семем і омонімів, супровідних і паралельних діалектних форм, що, сподіваємося, буде враховано й репрезентовано в остаточному варіанті словника.

Специфікою рецензованого видання є повторення передмови, наявної як у першому випуску, так і в другому з огляду на те, що перша книга могла бути недоступною широкому загалу. У передмові автор коротко (с. 4-5) проаналізував, назвавши переважно авторів, досягнення української діалектної лексикографії останніх десятиріч, яка, на жаль, характеризується відсутністю лексичного та фразеологічного словникового матеріалу з території Центральної Слобожанщини, що й зумовлює актуальність і потрібність рецензованого видання, уможливило здійснення компаративних діалектологічних наукових студій. Водночас передмова до видання свідчить про неабияке зацікавлення А. А. Сагаровського досліджуваною проблемою, є показником відданості автора своїй справі в ім'я майбутнього української діалектології.

Перед репрезентацією діалектного матеріалу подано засади укладання словникових статей та особливості структури діалектної статті, які загалом мають усі елементи, потрібні для розуміння й витлумачення семантики слова, його граматичних характеристик і лексичних параметрів, просторової варіативності в межах центральнослобожанського мовного континууму через позначення «у всіх обстежених пп.», «у більшості пп.», при цьому ілюстрацію подано з будь-якого населеного пункту засобами спрощеної транскрипції, хоча не всі словникові статті мають ілюстрації, тому в кінцевому варіанті словника варто до кожного слова подати ілюстрацію з точною вказівкою населеного пункту для максимальної точності визначення просторової поведінки зазначеної лексеми та особливостей її функціонування в уривку зв'язного мовлення, особливо до полісемічних слів, а також до тих, значення яких автор передає низкою подібних за семантичним наповненням лексем (напр., *набузваний* 'налитий, наповнений, порізаний, посічений, набряклий, напухлий' (1, с. 242)).

За частиномовною належністю основу рецензованих лексикографічних матеріалів становлять іменники (напр., *баран* ‘середина розрізаного кавуна’ (1, с. 23), *батькоброс* ‘син, що йде на відділ, на самостійне господарство’ (1, с. 26), *йолопєндя* ‘йолоп, дурень’ (1, с. 156), *п’яндаліга* ‘п’яниця’ (2, с. 167), *роздрай* ‘нелад, сварка, розбрат’ (2, с. 180)), дієслова (*закудєбєлювать* ‘мести, крутити снігом, пилом’ (1, с. 132), *курнікать* ‘невиразно вимовляти звуки, звукосполучення, гугнявити’ (1, с. 195), *лєндать* ‘швендяти, блукати’ (1, с. 207), *позакуштрювать* ‘покуйовдити, закуйовдити, заплутати’ (2, с. 91), *поперешарабурювать* ‘попереривати, поперекидати’ (2, с. 125)); часто вживані прикметники (напр., *качконогий* ‘клишоногий’ (1, с. 167), *скорохвцький* ‘швидкий, спритний’ (2, с. 208), *устрїливий* ‘тямущий, сприйнятливий’, ‘слухняний, сумлінний’ (2, с. 260)) та прислівники (напр., *менч* ‘менше (1, с. 227), *навдаку* ‘наврод, малоймовірно, сумнівно’ (1, с. 244), *навскубакá* ‘даючи скубнути за чуба (розрахунок за програвш)’ (1, с. 245), *накулачá* ‘навулачки’ (1, с. 255)), дієприкметники (напр., *наджоханий* ‘наляканий’ (1, с. 249), *розбузобаний* ‘розбитий, розрізаний, розритий’ (2, с. 177)), рідше представлені дієслівні форми на -но, -то (напр., *набурбєлено* ‘налито, наповнено’ (1, с. 243), *нагабгано* ‘зібрано, нагромаджено, накопичено’ (1, с. 246)), вигуки (напр., *квочá-квочá* ‘вигук, яким прикликають квочку’ (1, с. 168), *пуль-пўль* ‘уживається для кликання гусенят’ (2, с. 165), *цїбá* ‘вигук, яким відганяють собак’ (2, с. 277), а також лексика дитячого мовлення (напр., *каволя* ‘корова’ (1, с. 157), *мєка* ‘коза, козеня, цап’ (1, с. 226), *пўстя* ‘капуста’ (2, с. 166)).

Крім зазначених вище частин мови, у матеріалах до словника представлено низку фразеологізмів (у двох випусках – понад 300 одиниць), які демонструють образність мислення слобожанців, водночас є свідченням розвитку матеріальної та духовної культури, відображаючи менталітет населення в репрезентованих образних висловлюваннях, напр., *брáгою пáхне* ‘про ознаки, передчуття можливості випивки, чаркування’ (1, с. 42); *годувáть зáвтрїками* ‘обіцяти виконати щось завтра, найближчим часом, але не робити цього’ (1, с. 71); *гóні корóтки* ‘коротке життя, близька смерть’ (1, с. 72); *два – як одїн, а одїн – як нї однóго* ‘про слабосилих людей’ (1, с. 81); *закўсювати тáком* ‘нічим не закушувати’ (1, с. 118); *зпивáть дівку* ‘попередньо домовлятися про сватання, супроводжуючи це частуванням’ (1, с. 123); *як зга печє* ‘про в’їдливу, дошкульну людину’ (1, с. 138); *хоч картóшку садї* ‘про брудну людину’ (1, с. 165); *як кісто рознеслó* ‘про надто товсту людину’ (1, с. 171); *курчá незакóнне* ‘курча, виведене квочкою у потаємному місці’ (1, с. 196); *налатáть мємелїв* ‘покарати фізично’ (1, с. 255); *прóжорь нападá* ‘з’являється значний апетит’ (2, с. 157); *рвать мїшкá спїдтишкá* ‘про потаємні підступні дії’ (2, с. 171); *скóком-бóком – напрїсядки* ‘усякими способами, засобами; на всякий манір’ (2, с. 208); *смїшки з дурнóї (дóхлої) кішки* ‘безпричинний сміх’ (2, с. 211); *страмї набирáтьсья* ‘зазнавати сорому, ганьбитися’ (2, с. 229); *тіки жаб колóть* ‘про тупий ніж’ (2, с. 237); *то бóком, то скóком, то попóвзом* ‘усякими способами, засобами’ (2, с. 239); *у гарбузáх учїтьсья* ‘про невинного танцюриста’ (2, с. 250); *чорт копїйку шукáв* ‘безлад, розгардіяш, неохайність’ (2, с. 285) та ін.

Окремо відзначимо наявність у лексикографічних матеріалах низки слів (36 одиниць) із початковим [и] (напр., *игрá, їдол, їкавка, икрáн, икўн, илєктрика, їменно, їна́че, инбáрь, индїк, їній, иржá, їскренно, їстик*), які переважно є фонетичними варіантами відомих лексем, що засвідчує той факт, що для українського діалектного мовлення різних територій, зокрема й Центральної Слобожанщини, таке явище досить характерне, тому мають підстави мовознавці,

які працюють над новою редакцією українського правопису, пропонувати одну зі змін – збереження початкового [и] в деяких (переважно давніх) українських словах, адже літературна мова значною мірою базується на діалектних даних.

Отже, рецензоване видання стає в один ряд з іншими лексикографічними працями, які репрезентують лексичну та фразеологічну системи окремого ареалу українськомовного діалектного континууму, створюючи його цілісну мовну картину, даючи підстави для компаративних діалектологічних досліджень, засвідчуючи важливість і потрібність праць такого типу, спонукаючи інших діалектологів до створення діалектних словників з інших територій.

ВІТАЄМО!

А. А. Сагаровського з ювілеєм!

З роси й води, многая і благая літа!